

Dossier
Periodisme i corrupció

NOUS RECURSOS ENFRONT LA NOVA CORRUPCIÓ

El periodisme d'investigació es globalitza i fa ús
de les noves eines digitals

En un món global i amb eines tecnològiques digitals molt avançades, el periodisme, per un costat, i les trames corruptes, per l'altre, han avançat molt en la manera de treballar. En l'àmbit de la professió, la irrupció i consolidació del periodisme de dades, per exemple, permet als professionals treballar d'una manera més eficient a l'hora denunciar la corrupció a petita i gran escala, una tasca en què han involucrat nombrosos ciutadans des de plataformes diverses.

TEXT LINA MARÍA AGUIRRE-JARAMILLO
FOTO DANI CODINA

En la primera setmana d'abril, el Consorci Internacional de Periodistes d'Investigació (ICIJ en anglès) va fer un anunci sense precedents: la presentació d'una sèrie d'històries periodístiques elaborades amb la informació obtinguda de 2.5 milions de documents que revelen l'enorme escala de la coneguda com *economia offshore*: el diner que individus, companyies privades i entitats públiques canalitzen cap a comptes bancaris fora de la jurisdicció del seu país d'origen amb fins lucratiu.

L'*Offshore Leaks* és, certament, més gran que el *cabegate* de WikiLeaks, no tan sols per la quantitat de documents sinó perquè ha aplegat un treball professional de periodisme d'investigació, a diferència del *cabegate*, que havia tingut lloc a partir de cables diplomàtics. Aquest nou treball incentiva una nova via de periodisme d'investigació mentre augmenta, a nivell internacional, l'impacte de la corrupció en diversos sectors amb mitjans més sofisticats de secretisme, evasió i obstaculització de l'accés lliure a la informació.

L'ICIJ és un consorci fundat el 1997 com un projecte del Center for Public Integrity (CPI), organització de periodisme sense ànim de lucre i independent creada el 1989 per iniciativa de Charles Lewis, un

EL RECENT TREBALL EN XARXA ELABORAT PER 86 PERIODISTES DE 46 PAÏSOS MARCA LA PAUTA DE FUTURS I AMBICIOSOS PROJECTES D'INVESTIGACIÓ

veterà periodista nord-americà. Amb seu a Washington, l'ICIJ integra una xarxa de 160 periodistes en una seixantena de països que, principalment, treballen en temes sobre el crim organitzat internacional, la corrupció i la responsabilitat dels funcionaris i institucions públiques.

El material de l'*Offshore* va ser obtingut en primera instància per l'actual director del consorci, Gerald Ryle, reconegut professional que va treballar vint-i-sis anys

com a periodista d'investigació a Austràlia i Irlanda. Durant 16 mesos, 86 periodistes de 46 països han estat immersos en l'estudi de l'enorme arxiu, amb un equip de personal i tècnic subministrat pel ICIJ que ha inclòs especialistes en un software segur –i gratuït– per a la recuperació de documents i programadors informàtics que van dissenyar un sofisticat sistema de neteja per refinar la recerca i processament de dades, i un altre software per a l'ampli-

LA INVESTIGACIÓ DEL CONSORCI INTERNACIONAL DE PERIODISTES D'INVESTIGACIÓ HA POSAT EN RELLEU EL ROL CLAU DEL PERIODISME DE DADES

ció i confirmació de troballes. Es va crear, també, una central de missatges segurs per a la comunicació i recerques electròniques allotjades a Europa i als Estats Units. Prèviament, des de Nova Zelanda un equip de periodistes havia fet una anàlisi manual identificant nom per nom, país per país, els diferents casos, proveint, així, un informe inicial que va permetre convocar periodistes membres del consorci per a la següent fase del projecte.

És important aclarir que una companyia *offshore* de baixa fiscalitat no és necessàriament il·legal, però el fet que funcioni amb la premissa de garantir el secret bancari als seus clients pot convertir-la en un paradís fiscal per a la corrupció, el crim organitzat, el

blaqueig de divises i l'evasió d'impostos. Aquestes activitats s'han incrementat mitjançant mecanismes cada cop més sofisticats d'intermediació, transaccions físiques i electròniques, a més de xarxes de comunicació il·legal. El periodisme d'investigació, en aquest cas, ha respost amb un treball col·laboratiu que marca la pauta per a ambiciosos projectes futurs d'investigació, ja sigui en aquest o en altres àmbits. Actualment, l'ICIJ està considerant fer públic –parcialment o totalment–

l'arxiu. Això hi permetria l'accés als altres mitjans de comunicació que volguessin iniciar les seves pròpies investigacions.

ESCÀNDOL MAJÚSCUL

El projecte està tenint gran impacte. El comissari europeu de Fiscalitat, Algirdas Semeta, i el ministre irlandès de Finances, Michael Noonan, han enviat una carta als ministres d'Hisenda de la UE urgint-los a prendre accions immediates de control del frau fiscal, i ha demanat al ICIJ el llistat dels europeus de la seva base de dades. L'ICIJ ha dit que no entregará

la informació a agències governamentals però es planteja publicar-ne algunes. El 14 de maig el Consell de la UE va fer una declaració fent una crida per combatre delictes i apostar per una política tributària agressiva, que aplanaria el camí a l'eradicació de paradisos fiscals. El 22 de maig el president del Consell, Herman Van Rompuy, va dir que la força del debat i la decisió de prendre mesures "no té precedents, no hauríem pogut parlar en aquests termes fa un o dos mesos".

Després dels escàndols dels *offshore* de Jérôme Cahuzac (exministre francès de Pressupostos que va mentir sobre un compte secret a l'estranger i que va dimidir el març passat), el president François Hollande ha publicat un informe detallat de la seva declaració de renda, així com la dels seus ministres.

D'altra banda, els governs de Suïssa i dels Estats Units estan discutint una possible solució a la disputa sobre casos de milionaris nord-americans que utilitzen bancs suïssos per amagar les fortunes. Per no parlar del viceprimer ministre rus, Igor Shuvalov, que ha hagut de treure els diners del compte *offshore* a partir de la seva revelació o del primer ministre de Luxemburg, Jean-Claude Juncker, que ha anunciat plans per aixecar el secret bancari per a ciutadans europeus, un moviment

que es pot estendre a Àustria. Finalment, la ministra finlandesa d'Hisenda s'ha trobat que la companyia estatal de Correus té connexions amb firmes *offshore* que van en contra de la normativa vigent.

EL ROL DE LES DADES

Des del punt de vista de l'exercici professional, el projecte ha posat en relleu el rol fonamental del "periodisme de dades" (*data journalism*) com un camp d'important desenvolupament present i de futur. Per mitjans de comunicació, personal en actiu i aspirants, les eines de classificació,

A FINALS D'ABRIL ES VA PUBLICAR LA VERSIÓ ESPANYOLA I GRATUÏTA DEL *DATA JOURNALISM HANDBOOK* AMB TÈCNiques I CONSELLS

arxiu i anàlisi de grans quantitats d'informació exigeixen coneixement i desenvolupament de destreses en les noves formes de fer el periodisme d'investigació.

Precisament, el passat 26 d'abril, es va publicar la versió espanyola del *Data Journalism Handbook*, un llibre gratuït i en codi obert que inclou tècniques, consells i exemples internacionals amb testimonis de periodistes reconeguts, acadèmics, experts de software i analistes. El llibre té una llicència Creative Commons d'Attribution-ShareAlike que permet no tan sols descarregar-lo sinó també compartir-lo i ampliar-lo amb continguts propis.

Per la seva part, Dave Stanton, un conegut desenvolupador web, va llançar una campanya de microfinançament titulada "For Journalism" amb la finalitat de recaptar diners per oferir un màster sota el lema "Data Journalism per a tots" que ensenyi a utilitzar els diferents recursos informàtics amb els programes Ruby on Rails o Django, visualitzacions interactives, i a desenvolupar aplicatius específics per a la investigació periodística. Al març va superar el seu objectiu inicial que havia situat en 32.000 dòlars.

La tecnologia també s'està fent servir per rastrejar i denunciar els atacs a periodistes i blocaires que estan investigant, com és el cas de Mèxic, on més de 80 professionals han estat assassinats des de 2005, mentre un número indeterminat d'informadors han estat víctimes d'atacs físics, amenaces, segrests i desaparicions que no són denunciades per les famílies per por a represàlies.

Així, el passat 25 d'abril el Centre d'Investigació i Docència de Mèxic, Hacks/Hackers Mexico, i la institució Freedom House, amb el suport de l'International Center for Journalists, van posar en marxa el mapa Periodistas en Riesgo, la primera plataforma digital llatinoamericana que rep de manera secreta i segura informació sobre casos que mostren atemptats contra la llibertat d'informació. Un mapa similar, creat pel periodista Jorge Luis Sierra (coordinador de la plataforma), anomenat Mi Panamá Transparente, funciona com a eina de seguiment a casos de crim i corrupció en aquest país centreamericà.

Des del juliol de l'any passat, també funciona a Colòmbia el Monitor de la Corrupción, un mapa digital d'informes de corrupció accessible a periodistes i ciutadans. En la primera setmana de

LA TECNOLOGIA ACTUAL TAMBÉ PERMET RASTREJAR I DENUNCIAR ELS ATACS A PERIODISTES I BLOCAIRES QUE ESTAN INVESTIGANT

funcionament, els seus responsables van rebre 60 informes periodístics i a poc a poc està guanyant terreny com a referent d'un major interès i compromís per part d'organitzacions socials en la informació fiable, així com de mitjans de comunicació per reforçar les unitats d'investigació en casos relacionats amb un dels flagells del país sud-americà.

La corrupció no tan sols es fa a gran escala, també té lloc a escala més petita, però acaba afectant les economies dels respectius països. Xifres del govern del Pakistan han estimat en 94.000 milions de dòlars la quantitat de diner perdut entre 2008 i 2012 per culpa de la corrupció, evasió d'impostos i d'un govern debilitat.

IMPACTE CIUTADÀ

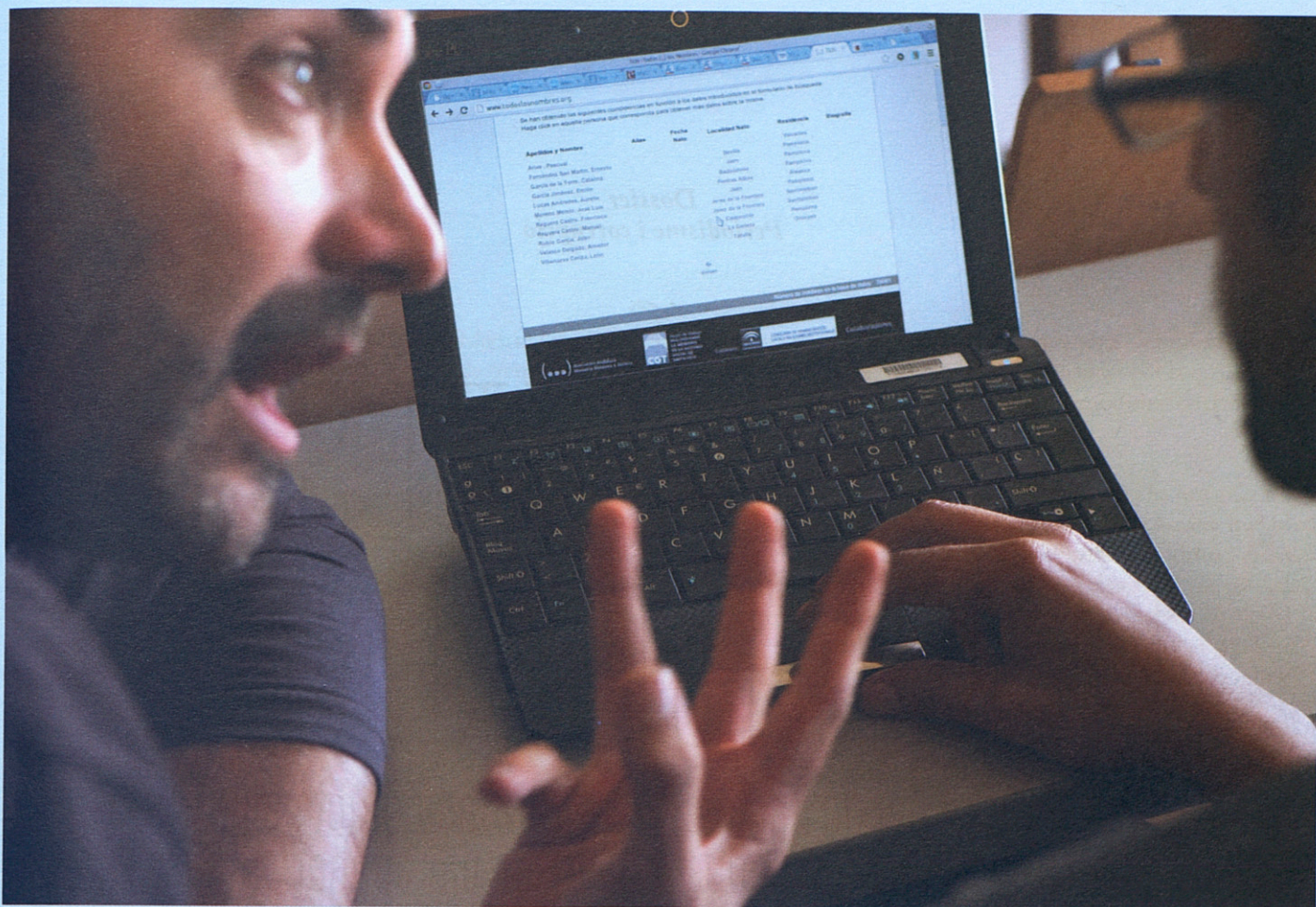
A l'Índia, funciona des de 2010 la iniciativa "I Paid A Bride" (IPAB, "Jo he pagat un suborn"), creada per T. R. Raghunandan, de l'organització Janaagraha amb base a Bangalore. Amb vint-i-sis anys d'experiència en temes de govern, Raghunandan va crear aquesta plataforma perquè qualsevol persona tingués l'ocasió de subministrar, anònimament, informació sobre si havia pagat, ofert, acceptat o declinat un suborn en qualsevol àmbit. Ràpidament, van començar a sumar-s'hi testimonis sobre el cost extra de gestions com l'obtenció del carnet de conduir després d'haver passat correctament l'examen (3.000 rupies) o d'un certificat de naixement (120 rupies) i d'altres despeses per les quals, oficialment, no s'hi contempla cap mena de taxa oficial.

L'impacte d'aquesta iniciativa ha incentivat investigacions tant periodístiques com d'alguns governs. Així, el regne de Bhutan va crear una comissió anticorrupció i ha muntat un sistema similar de denúncies.

S'ha posat en marxa un altre IPAB a Kènia gràcies al qual s'ha conegut, per exemple, el cobrament il·legal de diners que de manera freqüent

ha de fer-se per tràmits com la matrícula d'estudiants de secundària quan aquests ja han estat admesos a l'escola.

En aquest context, la pregunta és obligada: el periodisme d'investigació és un fre per a la corrupció? Al març, a partir d'un recent estudi de "transparència internacional" amb la participació de 3.000 em-

Participants de la trobada de programadors amb finalitats col·laboratives que va tenir lloc durant el primer congrés de Periodisme de Dades celebrat simultàniament a Barcelona, Madrid i Sevilla a final de maig.

presaris de 30 països, el director de Global Investigative Journalism, David Kaplan, va explicar com la percepció és que, en efecte, és així. I que fins i tot és més dissuasiu que les mateixes lleis anticorrupció.

Una premsa lliure, cambres governamentals independents i societats més educades sobre les responsabilitats del Govern, permeten correlacionar proporcionalment la investigació periodística amb l'impacte anticorrupció. Això explica perquè malgrat els esforços per treure a la llum males pràctiques en altes instàncies a Rússia o la Xina, ni els individus ni les entitats oficials qüestionats han estat sacsejats. La investigació periodística exigeix formació, temps i recursos, que en temps de crisi alguns

grans mitjans estan retallant de manera dràstica. Però estan sorgint iniciatives estimulants a diferents països. Així, les dades de gener mostren l'existència de 106 organitzacions independents que porten a terme aquest periodisme en 47 països (per 39 el 2008). A Europa, hi ha 7 associacions i 20 fundacions, incloent-hi el Centre Eslovè per al Periodisme d'Investigació que va començar a funcionar al febrer. Per tot plegat, es pot concloure que les redaccions no necessàriament canvien la cultura de tot un país, en canvi, sí que poden convertir-se en forces catalitzadores d'una millor comprensió del cost social i econòmic de la corrupció que, segons l'informe del Banc Mundial 2012-2013, implica un 5% del PIB del planeta. Ç

Més informació a:
www.icij.org → Web de l'International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ)

<http://datajournalismhandbook.org>
 → Web del Data Journalism Handbook (que inclou la versió en castellà)

<http://www.ipaidabribe.com> → Web de la plataforma índia IPAB

+ info